

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДОБРИВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Трифонов О.Д., Рибка Б.О.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-74>

В статті розкрито сутність поняття «конкуренція», наведено наукові підходи до визначення економічної категорії «конкурентоспроможність продукції». Розкрито специфіку формування та функціонування світового ринку добрив, наведено показники їх використання у сільському господарстві різними країнами. Також наведено лідерів з експорту та імпорту добрив у світі. Проаналізовано основні тенденції та проблеми розвитку українського ринку добрив, визначено основні напрями підвищення конкурентоспроможності українських добрив на світовому ринку.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, якість, добрива, світовий ринок мінеральних добрив.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах насиченості ринків різноманітними товарами та послугами кожний виробник використовує різноманітні засоби та інструменти для збільшення обсягів продажів. На перші позиції виступає необхідність забезпечення конкурентоспроможності продукції та її підвищення, що дозволить виробнику збільшити частку ринку, кількість клієнтів, обсяги продажів та величину отриманого прибутку. На конкурентоспроможність продукції на ринку впливає безліч факторів, і виробники направляють свої зусилля на пошук найбільш ефективного інструменту підвищення конкурентоспроможності своєї продукції. Саме цим обумовлена **актуальність дослідження** конкурентоспроможності українських добрив на світовому ринку, адже експорт даного виду продукції сприяє надходженню коштів в результаті продажів продукції на світовому ринку, отриманню виробниками прибутку, а також зростанню надходжень до Державного бюджету України у вигляді податків та зборів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конкурентоспроможності продукції та підприємств на ринку розглядалися великою кількістю дослідників, зокрема – Казаковою І.В. [1], Косянчук Т.Ф. [2], Минько Е.В. [3], Приступлюк В.В. [4], Фановим Т.П. [5], Хоміч Р.Т. [6], Широковою Т. [7], Яблоневою К. [8] та ін. Проте варто зазначити, що в сучасних умовах, які характеризуються зменшенням експорту українських добрив та зростанням їх імпорту до України, що спричинене значним зростанням вартості сировини для виробництва, проблеми підвищення конкурентоспроможності українських добрив є мало дослідженою та потребує подальших наукових розробок.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Світовий та український ринок стали об'єктом дослідження багатьох фахівців в даній галузі, проте з 2013 р. обсяги експорту українських добрив значно зменшились, і хоча вітчизняні дослідники виокремлювали основні причини таких негативних тенденцій, ефективних інструментів для підвищення конкурентоспроможності українських добрив на світовому ринку не розроблено.

Мета статті. Мета дослідження полягає у виокремленні основних тенденцій функціонування світового ринку добрив, конкурентних позицій на ньому української продукції та розробка напрямів підвищення їх конкурентоспроможності.

Викладення основного матеріалу. Конкуренція – це умови, що визначають положення і поведінку суб'єкта господарської діяльності на ринку. Конкурентні переваги – це наявність у підприємства певних ресурсів, властивостей, які роблять його більш конкурентоспроможним порівняно з іншими підприємствами, що функціонують чи можуть функціонувати в тій самій сфері. Однією з найголовніших конкурентних переваг підприємства є висока конкурентоспроможність його продукції (послуг).

Залежно від того, з якої позиції той чи інший автор розглядає конкурентоспроможність, можна позначити різні підходи до інтерпретації даного терміна (табл. 1).

Розглядаючи наведені трактування поняття конкурентоспроможності продукції, можна відзначити те, що частина їх носить занадто узагальнений характер. Інша ж частина визначень, автори яких спробували розтлумачити термін глибше, не позбавлена деяких зауважень і недоліків. На нашу думку, наявність одних тільки відмінностей від товару-конкурента недостатня. Товар повинен володіти якимись перевагами, вигодами по відношенню до аналогів-конкурентів. Слід підкреслити, що конкурентоспроможність – це, перш за все, властивість, притаманна тому чи іншому продукту.

У нашому житті конкурентоспроможність продукції ототожнюється з її якістю та технічним рівнем. Проте, на нашу думку, це не зовсім вірно. Незважаючи на тісний взаємозв'язок цих понять, слід звернути увагу і на їх відмінності. Фанов Т.П. [5], а також багато інших авторів вказують на те, що поняття «конкурентоспроможність товару» ширше поняття «якість товару» і «технічний рівень продукції».

Одним словом, якість – це одна зі складових конкурентоспроможності, яка не є єдиною.

В сучасних умовах конкурентоспроможність українського ринку добрив формується під впливом значної кількості чинників, відмінних за своєю природою та змістом. На наш погляд, існування значної кількості класифікацій дозволяє оцінити конкурентне середовище більш глибоко, а також виявити складні взаємозв'язки між різнорідними факторами конкурентоспроможності, що сприяє підвищенню обґрунтованості конкурентної стратегії підприємств відповідного ринку. Особливості світового ринку добрив наведено на рис. 1.

Таблиця 1

Аналіз основних підходів до визначення категорії «конкурентоспроможність продукції»

Сутність підходу	Автор	Формулювання
Можливість збуту товару	Косянчук Т.Ф. [2, с. 49]	Конкурентоспроможність товару – це можливість збуту його на даному ринку
Здатність відповідати вимогам даного ринку	Минько Э.В. [3, с. 27]	Конкурентоспроможність продукції – здатність продукції відповідати вимогам даного ринку в розглянутий період
Міра задоволення потреби	Пристаплюк В.В. [4, с. 22]	Конкурентоспроможність товару – ступінь його привабливості для споживача
Відмінна від аналогів характеристика	Фанов Т.П. [5, с. 21]	Конкурентоспроможність товару – відносна й узагальнена характеристика товару, що виражає його відмінності від товару-конкурента
Спроможність задоволення потреб різних суб'єктів ринку	Хоміч Р.Т. [6, с. 47]	Конкурентоспроможність – ринкова властивість товару, що означає його затребуваність на ринку, здатність приносити прибуток виробникам і торговим підприємствам
Перевага по якості та ціні	Широкова Т. [7, с. 5]	Конкурентоспроможність товару – оцінена споживачем перевага його за якістю і ціною над аналогами в певний момент часу, в конкретному сегменті ринку, досягнута без шкоди виробнику
Комплекс споживчих та вартісних характеристик	Яблонєва К. [8, с. 9]	Конкурентоспроможність товару – це рівень його економічних показників і споживчих властивостей, що дозволяє витримати суперництво з іншими аналогічними товарами на ринку

Джерело: складено автором

Найбільше мінеральних добрив використовують Нідерланди (рис. 2).

Основними споживачами добрив в світі виступають Китай і Індія – на них припадає третина загального попиту. У цих країн найбільші можливості впливу на загальносвітові ціни, і найчастіше для цього використовуються дискримінаційні мита (в КНР, наприклад, ставка на ввезення добрив становить 50%). У п'ятірку найбільших споживачів входять також США, Європа і Бразилія.

Виробництво добрив ще більш монополізоване: на частку п'яти найбільших виробників – Китаю, США, Індії, Росії та Канади – припадає близько 60% всього обсягу продукції, що випускається. Основними гравцями на ринку мінеральних добрив виступають спеціалізовані агрохімічні компанії (Agrium, Mosaic, PotashCorp, OCP, «Єврохім», «ФосАгро», «Уралкалій»), тоді як вироб-

ництвом складних комплексних добрив та засобів хімічного захисту рослин займаються транснаціональні хімічні корпорації (BASF, Bayer, DuPont).

На рис. 3 наведено країни-лідери з експорту та імпорту мінеральних добрив. Основними рисами сучасного світового ринку мінеральних добрив є постійне зростання попиту як на мінеральні добрива, так і на продовольчі культури та направленість світової екологічної політики на раціоналізацію використання ґрунтових ресурсів.

Хімічні підприємства України територіально розміщені в різних регіонах, що дозволяє їм не конкурувати між собою, однак робить їх природними монополістами в регіоні. Зазначимо, що мінеральні добрива й аміак довгий час були одними з стратегічних експортних продуктів України [1, с. 111].

В Україні у 2015-2017 рр. виробництво добрив мало наступну динаміку (рис. 4).

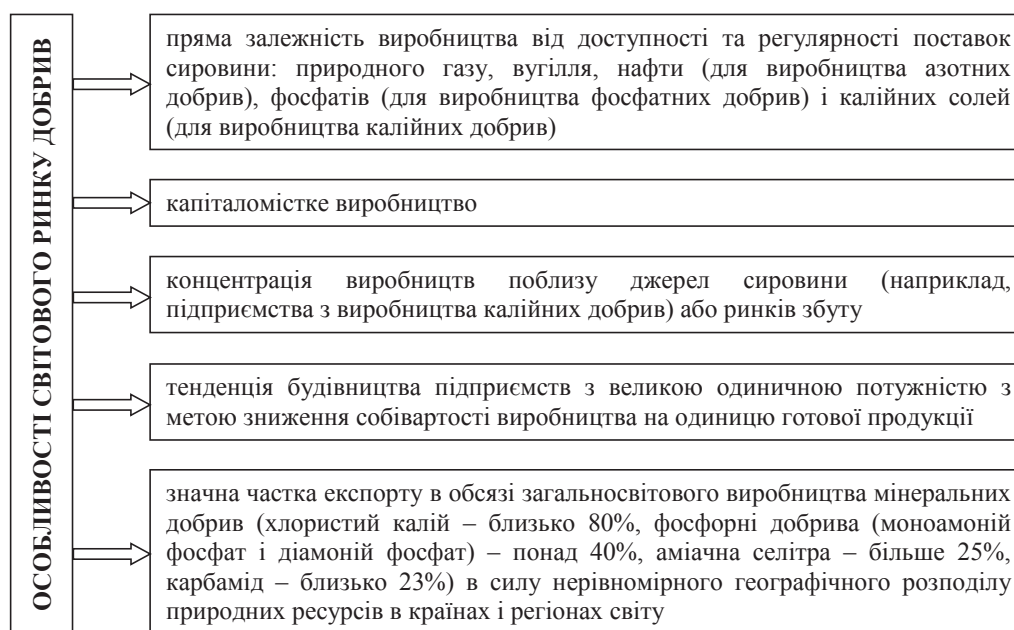

Рис. 1. Особливості світового ринку добрив

Джерело: складено автором за даними [11]

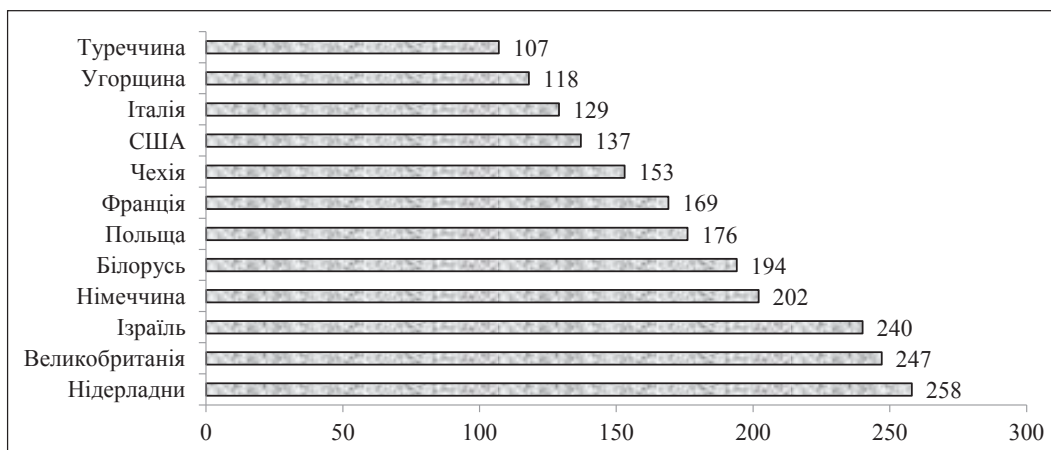

Рис. 2. Рівень використання мінеральних добрив у сільському господарстві різних країн світу за 100% вмісту поживних речовин на 1 га за 2017 р., кг

Джерело: [12]

Рис. 3. Країни-лідери з експорту та імпорту мінеральних добрив

Джерело: складено автором

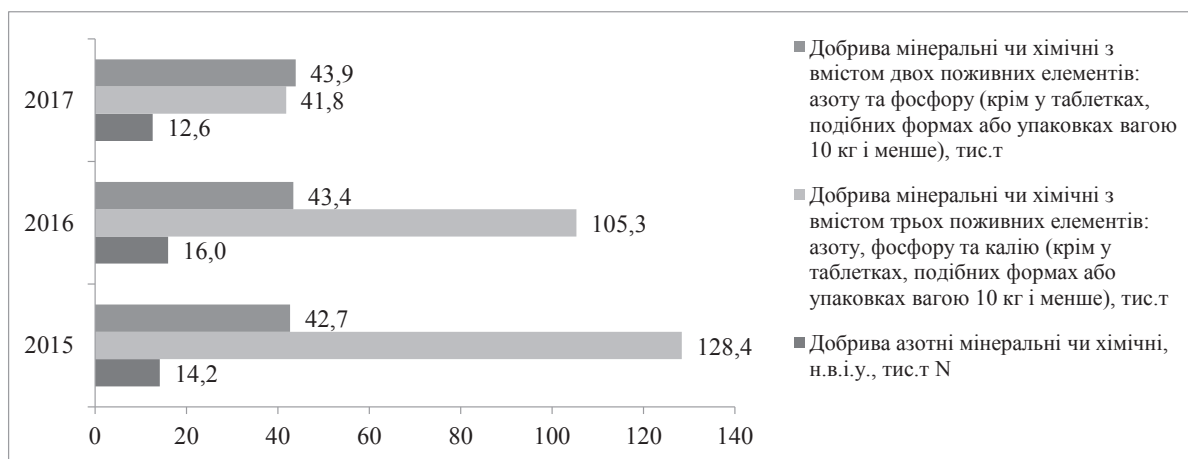

Рис. 4. Виробництво добрив в Україні у 2015-2017 рр.

Джерело: [9]

Як бачимо, спостерігається значне зменшення обсягів виробництва добрив мінеральні чи хімічні з вмістом трьох поживних елементів: азоту, фосфору та калію.

При цьому величина експорту добрив з України зменшувалась у 2014-2017 рр., а імпорту – зростала у 2015-2017 рр., причому найбільше вона зросла у 2017 р. (рис. 5).

Також варто зазначити, що частка експорту добрив у загальній структурі експорту значно зменшилась у 2016-2017 рр., а імпорту – відповідно зросла (рис. 6).

Значне зниження експорту добрив з України спричинене наступними причинами:

– 15 червня 2018 р. зупинив свою роботу ПАТ «ДніпроАзот» через високі ціни на газ;

– в березні 2017 р. «Нафтогаз» перестав поставляти газ на заводи Д. Фірташа, що спричинило значні збої в їх роботі;

– витіснення російськими виробниками українських з ринку добрив.

Найбільшими українськими виробниками добрив є:

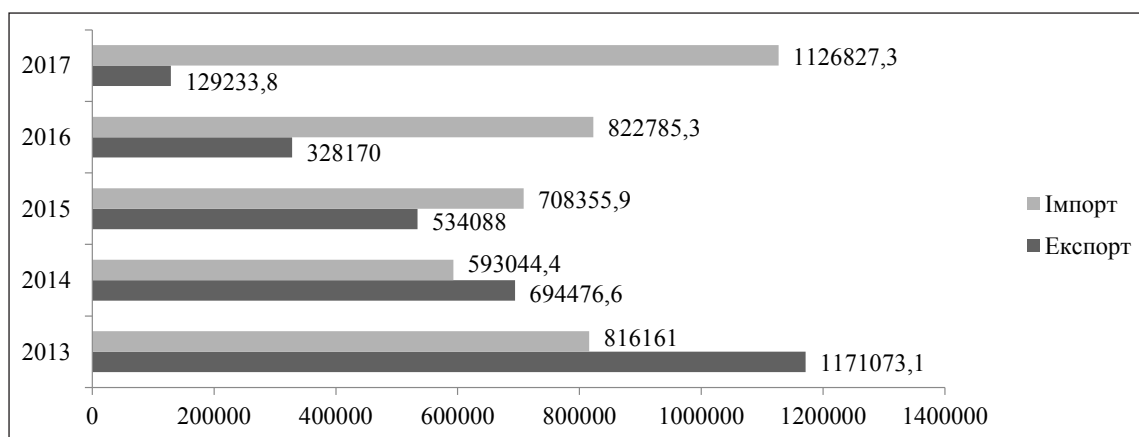

Рис. 5. Динаміка експорту та імпорту добрив в Україні у 2013-2017 рр., тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними [10]

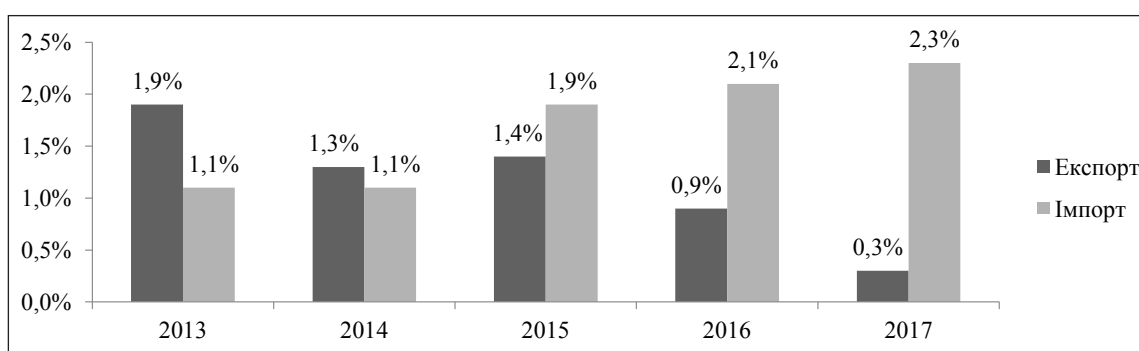

Рис. 6. Частка експорту та імпорту добрив в загальній структурі, %

Джерело: складено автором за даними [10]

– № 1 Холдингова група Ostchem. Виручка, млн. грн.: 13454,48. Продукція: Аміачна селітра, карбамід, аміак, вапняно-аміачна селітра, карбамідо-аміачна суміш (КАС), калієва селітра, натрієва селітра, сульфат амонію.

– № 2 ПАТ «Одеський припортовий завод». Виручка, млн. грн.: 5228,80. Продукція: Аміак, карбамід.

– № 3 «ДніпроАзот». Виручка, млн. грн.: 5245,34. Продукція: азот газоподібний, аміак водний технічний (аміачна вода), аміак газоподібний, аміак рідкий технічний, двоокис вуглецю рідкий, карбамід, кисень газоподібний.

– № 4 «Украгрохімхолдинг». Виручка, млн. грн.: 245,92. Продукція: суперфосфат, добриво рідке суспензійне, фосфогіпс, тукоsumіші.

– № 5 «Хімдивізіон». Виручка, млн. грн.: 285,38. Продукція: сульфат калію, кальцієва селітра гранульована, розчин кальцієвої селітри, кислота азотна неконцентрована, антижелезедний реагент, КАС, рідкі комплексні добрива.

– № 6 «Суміхімпром». Виручка, млн. грн.: 1819,41. Продукція: фосфорні мінеральні добрива, високоефективні мінеральні добрива «Супер-агро», суперфосфат амонізований, амофос, діамонійфосфат, двоокис титану, сульфат заліза.

– № 7 «Укртехнофос». Виручка, млн. грн.: 10-25. Продукція: карбамідо-аміачні суміші (КАС), незамерзаючі, з низьким вмістом вільного аміаку, збагачені макро- і мікроелементами; рідкі комплексні добрива, повністю розчинні, збагачені фі-

зіологічно активними речовинами, мікроелементами.

– № 8 ТОВ «Мінерал-груп». Виручка, млн. грн.: 20-50. Продукція: гранульоване азотно-сірчане добриво.

– № 9 ТОВ «Смілянська агрохімічна компанія». Продукція: карбамідо-аміачні суміші (КАС), незамерзаючі, з низьким вмістом вільного аміаку, збагачені макро- і мікроелементами; рідкі комплексні добрива, повністю розчинні, збагачені фізіологічно активними речовинами, мікроелементами.

– № 10 ТОВ «Інфоазот». Виручка, млн. грн.: 10-25. Продукція: аміачні розчини [13].

На розвиток як світового, так і українського ринку мінеральних добрив впливають мега-тренди економічного і соціального розвитку, які часто мають різноспрямовані вектори. Так, зростанню попиту сприяють:

– актуальність проблеми продовольчого забезпечення слаборозвинених країн;

– необхідність підтримувати і підвищувати врожайність сільськогосподарських земель, можливості розширення яких вельми обмежені;

– активний пошук відновлюваних джерел енергії та плани розвитку біоенергетики;

– прагнення країн, що розвиваються самостійно переробляти сировинні ресурси та інтегрувати національну економіку в світовий ланцюжок доданої вартості.

Отже, можна зробити висновок, що головними причинами збільшення попиту на добрива висту-

пають зростання населення, зростання доходів та підвищення якості харчування, в той час як приблизно половина світового виробництва їжі – прямий результат використання добрив.

Таким чином, на тлі зростаючої конкуренції серед світових виробників азотних добрив, фактор завоювання вітчизняного ринку, з одного боку, дозволить українським виробникам зорієнтувати частину виробничих потужностей на внутрішній ринок, з іншого боку – знизити залежність української аграрної галузі від постачальників імпоротної азотної продукції. Традиційно імпортозалежними залишаються ніші фосфорних і калійних добрив.

Вітчизняні виробники цих добрив залежні від постачальників сировини і не в силах конкурувати з цінними пропозиціями основних країн-експортерів, насилу закриваючи незначну частину потреб українських господарств.

Отже, варто зазначити, що українські добрива на світовому ринку представляють 10 найбільш великих виробників та більш дрібні підприємства. Проте зниження експорту українських добрив, обумовлене проблемами у функціонуванні даної галузі, негативно відображається на конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Неминуче посилення конкуренції потребує від виробників заходів щодо підвищення ефективності. Потужності, які вже багато років працюють, не можуть

не мати морального зносу. Масштабна модернізація неминуча, тому що нові продукти і спеціальні добрива повинні будуть відповідати тим вимогам майбутнього, які вже сьогодні можна передбачити.

Висновки та пропозиції. В результаті проведеного дослідження було визначено, що світовий ринок мінеральних добрив характеризується значною конкуренцією. Країнами-лідерами з експорту добрив є Канада, Росія, Китай, Білорусь (калійні добрива), США, Марокко, Росія, Китай (фосфатні добрива) та Китай, США, Індія, Росія (азотні добрива). Країнами-лідерами з імпорту є США, Індія, Бразилія, Франція (калійні добрива), Індонезія, Бразилія, Бангладеш, Малайзія (фосфатні добрива) та США, Китай, Бразилія, Індія (азотні добрива).

Українські добрива експортуються все в меншій кількості, починаючи з 2013 р., а їх імпорт до України зростає, починаючи з 2014 р. Негативним фактором впливу на українські добрива на світовому ринку є ціна, яка залежить від сировини, що завозиться в Україну для виробництва мінеральних добрив. Саме тому, на нашу думку, українські виробники добрив потребують диверсифікації джерел постачання сировини, а також державної підтримки даної галузі. Отже, перспективами подальших досліджень мають стати напрями підвищення конкурентоспроможності українських добрив на світовому ринку.

Список літератури:

1. Казакова І.В. Особливості формування світового та вітчизняного ринків мінеральних добрив / І.В. Казакова // Економіка і прогнозування. – 2015. – С. 104-118.
2. Косянчук Т.Ф. Механізм діагностики конкурентоспроможності продукції / Т.Ф. Косянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 3. – Т. 3. – С. 48-50.
3. Минько Э.В. Качество и конкурентоспособность продукции и процессов: учеб. пособие / Э.В. Минько, А.Э. Минько, В.П. Смирнов. – СПб.: СПбГУАП, 2005. – 240 с.
4. Приступлюк В.В. Дослідження конкурентоспроможності агропромислової продукції України на світових ринках / В.В. Приступлюк // Збірник наукових праць НУВГП. – 2016. – № 11(33). – С. 21-29.
5. Фанов Т.П. Дослідження сутності конкурентоспроможності продукції / Т.П. Фанов // Регіональна економіка. – 2016. – № 11. – С. 19-27.
6. Хоміч Р.Т. Методологія оцінки конкурентоспроможності промислової продукції / Р.Т. Хоміч // Стратегічні орієнтири. – 2014. – № 7. – С. 45-49.
7. Широкова Т. Конкурентоспроможність українського агропромислового ринку: тенденції та перспективи / Т. Широкова // Волинь. – 2016. – № 4. – С. 5.
8. Яблонева К. Конкурентоспроможність української ІТ-продукції на світових ринках / К. Яблонева // Менеджмент та маркетинг. – 2016. – № 4. – С. 7-12.
9. Виробництво промислової продукції за видами // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/pr/vr_rea_ovpp/vr_rea_ovpp_u/arh_vppv_u.html.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Мировой рынок минеральных удобрений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.newchemistry.ru/letter.php?n_id=2247.
12. Особливості формування попиту на мінеральні добрива // Агробізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/10772-rynok-mineralnykh-dobryv.htm>.
13. Топ-10 найбільших українських виробників добрив // Agravery [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/top-10-najbilsih-ukrainskih-virobnikiv-dobriv>.
14. Tryfonova O. Current trends in global demographic processes / S. Sardak, M. Korneyev, V. Dzhyndzhoian, T. Fedotova, O. Tryfonova // Problems and Perspectives in Management. – 2018. – № 16(1). – С. 48-57.
15. Сардак С.Е. Перспективні напрями розвитку фінансового ринку в умовах інформатизації економіки [Електронний ресурс] / С.Е. Сардак, О.Д. Трифонова // Ефективна економіка. – 2017. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6369>.

Трифонов О.Д., Рыбка Б.А.

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ИССЛЕДОВАНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ НА МИРОВОМ РЫНКЕ

Аннотация

В статье раскрывается сущность понятия «конкуренция», представлены научные подходы к определению экономической категории «конкурентоспособность продукции». Раскрыта специфика формирования и функционирования мирового рынка удобрений, представлены показатели их использования в сельском хозяйстве разных стран. Также представлены лидеры в экспорте и импорте удобрений в мире. Проанализированы основные тенденции и проблемы развития украинского рынка удобрений, определены основные направления повышения конкурентоспособности украинских удобрений на мировом рынке.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, качественный, удобрения, мировой рынок минеральных удобрений.

Trifonova O.D., Rybka B.A.

Oles Honchar Dnipro National University

RESEARCH RESULTS OF UKRAINIAN COMPETITIVENESS TOWARDS THE WORLD MARKET

Summary

The article reveals the essence of the concept of "competition", presents scientific approaches to the definition of the economic category of "competitiveness of products". The specifics of the formation and functioning of the world fertilizer market are revealed, and indicators of their use in agriculture in different countries are presented. There are also leaders in the export and import of fertilizers in the world. The main tendencies and problems of development of the Ukrainian fertilizer market are analyzed, the main directions of increasing the competitiveness of Ukrainian fertilizers on the world market are determined.

Keywords: competition, competitiveness, quality, fertilizers, world market of mineral fertilizers.